

על דברי עולה וזבח

כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח: (ירמיהו ז כב, הפטרת השבת)¹

הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל: (עמוס ה כה).²

מסכת חגיגה דף י עמוד א – כן, זבחים במדבר

משנה: ... הלכות שבת חגיגות והמעילות - הרי הם כהררים התלוין בשערה. **גמרא:** חגיגות מיכתב כתיבן! - לא צריכא, לכדאמר ליה רב פפא לאביי: ממאי דהאי וחגתם אתו חג לה' - זביחה?³ ... אתיא "מדבר" - "מדבר". כתיב הכא: "ויחוגו לי במדבר" (שמות ה א), וכתוב התם: "הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר" (עמוס ה כה), מה להלן זבחים - אף כאן זבחים, ומאי כהררין התלוין בשערה? - דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן.⁴

מסכת חגיגה דף ו עמוד ב – הקריבו או לא הקריבו בשנות המדבר

תניא: "עולת תמיד העשויה בהר סיני" - רבי אלעזר אומר: מעשיה נאמרו בסיני, והיא עצמה לא קרבה. רבי עקיבא אומר: קרבה ושוב לא פסקה. אלא מה אני מקיים "הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל" (עמוס ה כה)? - שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה, הן הקריבו אותה.⁵

¹ להפטר פרשת צו אין מזל משום שברוב השנים היא נדחית מפני הפטרה אחרת. בשנים רגילות (שאינו מעוברות) חלה בה שבת הגדול (ראה אורח חיים סימן תכח) וגם בשנים מעוברות היא נדחית בד"כ מפני פרשת זכור או פרה. השנה (תשס"ח) יש לנו פרשת צו נטו ועל כן נקרא את ירמיהו פרק ז (חוץ מירושלים בה קוראים את מלחמת שאול בעמלק מספר שמואל בשל שושן פורים). כך היה גם בשנת תשס"ה (חוץ מירושלים) ובשנת תשנ"ה (גם בירושלים). וכך בשנת תשע"ב ותשע"ה, וכך גם בשנים תשפ"ב, תשפ"ט ותשצ"ב הבאות עלינו לטובה (גם בירושלים). הניגוד בין "צו את בני ישראל" ובין "כי לא צויתים את אבותיכם" הוא בולט וברור. ואם נתרץ ש"צו" בפרשתנו הוא בעניין המנורה ואילו "כי לא צויתים את אבותיכם" הוא אכן על ענייני עולה וזבח, אין זה אלא הבלטה נוספת של ההבדל בין המנורה לקרבנות, בפרט במבט של הדורות שלאחר חורבן בית המקדש. ראה דברינו [אבל הנרות לעולם](#) בפרשת בהעלותך.

² התייחסות רבה ומגוונת יש לנו בדברי הנביאים לעניין הקורבנות. בהפטר השבוע שעבר, פרשת ויקרא (כאשר זו לא נדחית בשנים רגילות מפני פרשת החודש, ובמעוברות מפני שבת זכור), אנו קוראים על רצון ה' בקורבנות: "כי לא הבאת לפני שה עולותיך" וכו'. ראה דברינו [הפטר פרשת ויקרא – עם זו יצרת לי תהילתי יספרי](#). וכן משמע בפשטות מהתורה עצמה: "אשה ריח ניחוח לה" "אם חטא - קרבן חובה ואם לא, אז של רצון ונדבה: "אדם כי יקריב מכם", "לרצונכם תזבחו". ביקורת על ענייני עולה וזבח, אשר מצויים בדברי הנביאים, הם בד"כ בגנות הצביעות שבעבודת הקורבנות, כאילו זה יכפר על חטאים של רשע וחוסר יושר. או זלזול, כגון דברי ישעיהו סו ג: "שוחט השור איש זובח השיה ערף פלב מעלה מנחה דם חזיר מזכיר לבנה מברך און וכו' ". וכן דברי שמואל הידועים: "החפץ לה' כשמוע בקול ה' ". ובהושע ו ו: "כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות". אבל פסוקים אלה שבירמיהו ובעמוס הם בקטגוריה אחרת שלכאורה מיינת בכלל את הקרבנות ומעלה תמיהות קשות: וכי לא ציווה ה' אותנו בהוציאנו ממצרים על דברי עולה וזבח? וכי לא הקרבנו עולות וזבחים ארבעים שנה במדבר? הלא ספר ויקרא מלא מהנושא ולמעשה חוץ מספר בראשית אין חומש בתורה שבו לא נזכרת עבודת הקורבנות, יחיד או ציבור, חובה או נדבה, חול, שבת ומועד.

³ הגמרא תמחה מדוע דיני חגיגה הם "כהררים התלויים בשערה", הרי העניין מפורש בתורה. והיא מסבירה שלא עצם החגים והמועדים הם "הררים התלויים בשערה", אלא הדין של קרבן חגיגה, של הזבח, של קרבן השלמים שהיו מביאים כחלק משמחת החג (בנוסף לקרבן ראייה שהוא עולה כליל). בקטע שהשמטנו, תמחה הגמרא גם על עניין זה ומקשה מדוע קרבן החגיגה (הזבח) הוא "הררים התלויים בשערה", הרי גם עניין זה, של קרבן חגיגה הוא לכאורה דבר ברור מהמקרא.

⁴ סוף דבר, הגמרא מוצאת סמך לקרבן חגיגה מההיקש בין הפסוק בעמוס לפסוק בשמות (בו משה דורש מפרעה לשלח את עם ישראל), אבל מציינת שזה היקש בין דברי נביאים (קבלה) ובין דברי תורה ולכן הדין הוא עדיין בבחינת "הררים התלויים בשערה". הרוצה להעמיק בסוגיה זו, יעיין בגמרא חגיגה שם. מה שנוגע לעניינינו הוא, שהגמרא לוקחת את הפסוק מעמוס במילותיו, העיקר שיש שם "זבח" ויש שם "מדבר", ולכאורה מתעלמת לחלוטין מהקונוטציה של דברי עמוס. הרי עמוס שואל: הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר? הגמרא מתעלמת מסימן השאלה ומבינה שאכן, הוגשו זבחים במדבר! כאילו כתוב: האם לא זבחים ומנחה הגשתם לי במדבר?

⁵ ראה שם בסוגיה המתחילה עמוד קודם מחלוקת בין אבות העולם, סיעת בית שמאי, ר' אלעזר ור' ישמעאל מחד גיסא הסבורים שלא הקריבו עולת תמיד בשנות המדבר (משום שהיו נזופים בשל חטא העגל או חטא המרגלים), רק עולת ראייה שהיא קרבן יחיד במועדים; ובין סיעת בית הלל, ר' עקיבא ור' יוסי הגליל מאידך גיסא, שסבורים שהקריבו עולת תמיד, קרבן ציבור, במשכן שבמדבר. בביריתא שלפנינו חולקים ר' עקיבא המייצג את סיעת בית הלל ור' אלעזר המייצג את סיעת בית שמאי. ממהלך הברייתא אנו למדים שעיקר טיעוניה של סיעת בית שמאי מתבסס על הפסוק בעמוס: "הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל". בְּנו משכן, הצטוו את כל סדרי הקרבנות בספר ויקרא, אך למעשה לא הקריבו, לפחות לא את קרבן תמיד. ר' עקיבא וסיעתו שסבורים שכן הקריבו, אינם יכולים להתעלם מהפסוק שבעמוס ומוצאים פשרה שעולה זו הייתה רק של שבט לוי, לא של כל בני ישראל (נושא זה ששבת לוי עשה "שבת לעצמו" והקריב עולת תמיד שהיא קרבן ציבור לעצמו טעון ברור נוס. ראה רש"י שם שאומר שהקריבו "משלהם". ואולי גם לא גבו מחצית השקל מכלל ישראל). לעניינינו, על שתי השיטות ניתן לשאול: מה עם קרבנות ציבור נוספים כמו מוספי שבת ומועדים? עמוס מזכיר רק זבחים (קרבן שלמים). מה עם הפסוק בירמיהו?

ספרי במדבר פיסוקא סז – לא עשו פסח ארבעים שנה

"ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחודש" - בגנות ישראל הכתוב מדבר, שלא עשו אלא פסח זה בלבד.⁶ וכן הוא אומר: "הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר וגו'" (עמוס ה כה). ר' שמעון בן יוחי אומר: ישראל לא היו מקריבים. ומי היה מקריב? שבטו של לוי, שנאמר: "ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך" (דברים לג י). ... ישראל עבדו עבודה זרה ושבטו של לוי לא עבדו עבודה זרה ... ישראל לא היו מולים. ומי היה מל? שבטו של לוי, שנאמר: "ובריתך ינצורו" (דברים לג ט).⁷

רש"י תהלים פרק מ פסוק ז – נעשה רצוני בדבר מועט

"זבח ומנחה לא חפצתי" - ביום מתן תורה,⁸ כענין שנאמר: "ועתה אם תשמע בקול ה' וגו'" (שמות י"ט), וכן (בירמיה ז') הוא אומר: "כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים וגו' על דברי עולה או זבח". "כי יקריב מכם" אמרתי ולא הזקקתי חובה להכביד עליהם תמידין ומוספין; אינם אלא נחת רוח שאמרתי, ונעשה רצוני ודבר מועט (סא"א).⁹

אבן עזרא שמות פרק כט פסוק מב – הקריבו במדבר רק בשנה הראשונה והאחרונה¹⁰

ועל דרך הסברא לא הקריבו ישראל עולות וזבחים רק בסיני לבדו,¹¹ ויום הכפורים בשנה השנית, כי כן כתוב על עבודת אהרן: "ויעש כאשר צוה ד' את משה" (ויקרא טז לד). וכן כתוב: "הזבחים ומנחה הגשתם לי בית ישראל ארבעים שנה במדבר" (עמוס ה, כה). כי ישראל עמדו במדבר בתוהו ויליל ישימון כמו שמונה ושלשים שנה, ומאין היה להם בכל יום חצי הין שמן זית? ג"כ יין? ואיך יוליכו עמהם כמו ארבעה עשר אלף הין? ומאין היה להם שני כבשים בני שנה בכל יום, ותוספת בשבת ובמועדים?¹²

⁶ הדגש הוא על קרבן הפסח ודבר זה קשור לעבודה שלא מלו במדבר ולמסופר על המילה והפסח בתחילת ספר יהושע. ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת בהעלותך דף צז ע"א: "ויעשו את הפסח בראשון. מלמד שלא עשו במדבר אלא פסח זה בלבד. וכן הוא אומר (עמוס ה) הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל. (יהושע ה) כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו. וכתוב (שמות יב) כל ערל לא יאכל בו. ככל אשר צוה ה' את משה. לא סרו מדבריו". אבל מתוך דברי ר' שמעון בר יוחאי שחולק, אפשר להבין ש"תנא קמא" מדבר על פסח ומתכוון לכל הקרבנות כולם שלא קרבו במדבר.

⁷ וכן הוא בספרי זוטא פיסוקא ט: "אי אפשר לומר שהיו מקריבין, שהרי כבר נאמר: הזבחים ומנחה הגשתם וגו' - מלמד שלא היו מקריבין. ואי אפשר לומר שלא היו מקריבין, שהרי כבר נאמר: ויעשו ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו. הא מה הדבר? מלמד שהיה שבטו של לוי מקריב משלו כל קרבנות צבור ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וכשרי ישראל סמוכין לו". הפשרה שבט לוי בלבד היה מקריב, מה שכבר ראינו גם בגמרא חגיגה לעיל (וכאן בברור גם שרק הוא הביא את מחצית השקל), מתעלמת מכך שהלוויים נבחרו במקום הבכורות שבאו מכל שבטי ישראל. יש כאן היצמדות לשבט לוי של פרשת כי תשא ולברכת משה בסוף ספר דברים והתעלמות מכל תהליך של החלפת הבכורים בלויים שבספר במדבר. האם זו אליטת החכמים כבר במדבר?

⁸ נראה שרש"י זכות הבכורה על הפירוש שמדובר במעמד הר סיני, שם אין לא עיסוק ולא ציווי על קרבנות. שים לב שפירוש רש"י זה איננו על הפסוק בעמוס או בירמיהו, אלא על תהלים מ ז: "זָבַח וּמִנְחָה לֹא חִפְצָתָ אֲזַנְיִם פְּרִיֵת לִי עוֹלָה וְחֹטְאָה לֹא שְׂאֵלָתָּ. בַּחֲלוּקָה שְׁעִשְׂנוּ בַּהֲעֵרָה 2 בֵּין פְּסוּקִים שְׂמוּכִיחִים עַל עֲבוֹדַת קִרְבָּנוֹת פְּחוּתָה (כְּשִׁמוּאֵל וִישַׁעִיָּהוּ) וּבֵין פְּסוּקִים בִּירְמִיָּהוּ וְעֵמֹס שְׂמִייתֵרִים אוֹתָהּ, לַפְּחוֹת בַּתְּחִילַת דְּרָכּוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, אֲפֹשֶׁר הִיא לְשִׁיךְ פְּסוּקָה זֶה לַקְּבוּצָה הָרִאשׁוֹנָה. אֲבָל רִש"י בְּפִירוּשׁוֹ כָּאֵן בַּתְּהִלִּים, מוֹסִיף פְּסוּקָה זֶה לַקְּבוּצָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁל יְרִמְיָהוּ וְעֵמֹס. אֵךְ מֵהַ יַעֲשֶׂה רִש"י עִם הַטֵּכֵס הַבְּרִית שֶׁבְּשִׁמּוֹת פְּרָק כֵּד שֶׁהוּא עֲצֻמוֹ מַעֲתִיק לִפְנֵי מַעֲמַד סִינִי? רָאה פִּירוּשׁוֹ לְשִׁמּוֹת כֵּד א: "פְּרֹשָׁה זוֹ נֹאמְרָה קוֹדֵם עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרִים בְּד' בְּנִסְוֹ" וּמְחֻלָּקוֹת הַגְּדוּלָּה שֶׁל הַרְמַב"ן עֵלָיו, שֶׁם. מִי הֵם "הַכְּהֻנִּים" שֶׁם?

⁹ "לא הזקקתי חובה להכביד עליכם", התמידים והמוספים, וכנראה גם כל קרבנות הרשות והנדבה. מטרת כל אלה היא "נחת רוח – שנעשה רצוני". "אשה ריח ניחוח" – ואלה נעשים במעט נחת רוח - בדבר מועט. שים לב לפסוק שרש"י מביא מספר שמות פרק יט, הפרק המתאר את ההכנות למעמד הר סיני. ראה הפסוק המלא וזה שלאחריו: "וְעֵתָה אִם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וְשִׁמְרֵתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלֶכֶת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֲלֵה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כולכם תהיו ממלכת כהנים, כולכם תהיו גוי קדוש, לא רק כהנים בני שבט לוי. כי עבודת ה' המקורית הייתה לשמוע בקולו, לשמור את הברית, להיות סגולה מכל העמים (לא סגולה לעמים, אלא סגולה מהעמים!). בעבודה זו, כולם כהנים! ולהשלמת שיטת רש"י ראה גם פירושו על הפסוק בעמוס ה כה.

¹⁰ פירוש אבן עזרא זה הוא על הפסוק: "עלת תמיד לדתיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אוּגַד לְכֶם שְׁמָה לְדָבָר אֲלֵיךְ שֶׁם", מתוך פרשת התמידים של ספר שמות פרשת תצוה (כט לח-מה), הקודמת לזו של פרשת פנחס (במדבר פרק כח). לא בכדי מתמקד אבן עזרא בעניין זה דווקא כאן. על פרשת התמידין של פנחס, שנאמרת בסוף ארבעים שנות הנדודים במדבר, נוכל אולי לומר שהיא על סיפה של הכניסה לארץ ומדברת על העבודה בארץ ישראל, אך מה נאמר על זו של פרשת שמות שממוקמת בעיצומה של מלאכת המשכן, בתחילת ארבעים שנות המדבר?

¹¹ ראה שמות כד ה: "וַיִּשְׁלַח אֶת נֶגְרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֵלַת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַה' פְּרִים". ההפך מרש"י. ראה הערה 8 לעיל.

¹² לפי אבן עזרא יש להבין את הפסוק בעמוס כפשוטו. בני ישראל לא הקריבו קרבנות במדבר חוץ מאלה שבהר סיני, הפסח השני ויום הכיפורים של השנה השנית. זאת, עקב נסיבות פיסיקות פשוטות שלא היה להם ממה להביא. אבן עזרא מתעלם, או שמא לא דקדקנו בכל פירושו, מהקרבנות המרובים של חנוכת המשכן בפרשת נשא. ראה פירושו לפסוק בעמוס ה כה, שם הוא מתווכח (כדרכו) באופן סמוי עם חז"ל וחוזר על הסיבות הפיסיקות שמנה כאן, אך בסוף דבריו שם הוא מזכיר את הפסוק בהושע ו ו בירמיהו

ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק לב - הקרבנות הם "כוונה שנייה"

... נמצא הרבה בספרי הנביאים שמוכיחים בני אדם על רוב השתדלותם ולהיטותם לקרבנות. ובארו להן, שאינם המטרה החשובה כשלעצמן, ושהשם אינו צריך אליהם. אמר שמואל: "החפץ לה' בעולות וזבחים כשמע בקול ה'". ואמר ישעיה: "למה לי רוב זבחיכם יאמר ה'". ואמר ירמיה: "כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם". וכבר הוקשה זה המאמר בעיני כל מי שראיתי דבריו או שמעתים, ואמר: איך יאמר ירמיה על השם שלא צונו בדברי עולה וזבח? והרי הרבה מצות באו בזה! אמנם כוונת זה המאמר הוא מה שבארתי לך, וזה, שהוא אמר שהכוונה (המטרה) הראשונה אמנם היא שתשיגוני ולא תעבדו זולתי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. והציווי הזה על הקרבן והפניה אל הבית, לא היתה אלא בגלל השגת היסוד הזה. ובשבילו העתקתי אלו העבודות לשמי, עד שימחה שם עבודה זרה ותתקיים פנת ייחודי...¹³ ויש לי בפירוש זה הפסוק פנים אחרים, והוא מביא לאותו הענין אשר זכרנוהו. והוא שכבר התבאר בכתוב ובקבלה יחד שתחילת מצוה שנצטוינו בה לא היו בה דברי עולה וזבח כלל, ואין צריך שתטריד כלל שכלך בפסח מצרים, כי היא היתה לסבה מבוארת גלויה כמו שאני עתיד לבאר ... והמצוה הרמוז אליה בזה הפסוק, הוא מה שנצטוינו בו אחר יציאת מצרים, ולזה התנה בזה הפסוק ואמר "ביום הוציאי אותם מארץ מצרים". כי תחילת הצווי שבא אחר יציאת מצרים הוא מה שנצטוינו בו במרה, והוא אמרו לנו שם: "אם שמעו תשמעו בקול ה' אלהיך וגו' שם שם לו חוק ומשפט וגו'". ובאה הקבלה האמתית: שבת ודינין במרה איפקוד, והחק הרמוז אליו הוא שבת, והמשפט הוא הדינין והוא הסרת העול, וזאת היא הכוונה הראשונה כמו שבארנו...¹⁴

ספר האמונה הרמה לראב"ד מאמר שלישי

אבל עיקר התורה ועמודה הוא האמונה, ואחר כך המדות, וההנהגות. ולולא הם יפסיק סדור עולם ויחרב הישוב. לכן תמצא האומות כולם מסכימים או קרובים להסכים בנימוסיהם המדיניים...¹⁵ אמנם המצוות שהם מוסכלות הסבות,¹⁶ מדרגות מן הדת מדרגה חלושה מאד. וכבר העידו על זה כתובים הרבה כמו מה שהיה קורא ומכריז ירמיהו ע"ה: "כה אמר ה' צבאות עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, כי לא דברתי את אבותיכם" עד אמרו: "כי את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי" [ירמיה ז כא]. ואמר שמואל ע"ה

(בירמיהו עצמו לא מצאנו פירוש של אבן עזרא לפסוק) ומתחבר גם לסיבה ערכית-רוחנית יותר של העמדת ערך החסד והמשפט מול הקרבנות: "יראה בדרך הפשט כי ה"א הזבחים ה"א התימה (ה"א השאלה) והנה הטעם שלא הגישו. וקדמונינו ז"ל אמרו כי הלויים הקריבו ואם היא קבלה קבלנו כי על דרך הפשט לא הקריבו ... וכל זמן שהיו בסיני היו בישוב ויין היה להם בעמדם במדבר סיני כמו שנה והיה להם יין נסך. ואחר כך נסעו והולילו יין עמהם עד שתעבור יום הכיפורים ... ובאו לארץ ערבה ושוחה ואין מרעה לצאנם ואין להם יין. רק בשנת הארבעים שללו המדיינים ואמוריים ... וקנו בהמות. והנה על דרך סברא לא הקריבו ... והנה הטעם כאשר הולכתי אתכם במדבר שנים רבות לא הגשתם לי עולות רק צויתי אתכם לעשות משפט וכן כי חסד חפצתי ולא זבח וכן בירמיה הוא אומר: כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח. והנה טעם ויגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כנהר שלומך". ראה עמוס שם פסוק קודם.

¹³ להבנת העניין, יש לקרוא את פרק לב שם במורה נבוכים במלואו. הרמב"ם מחלק את המצוות לקבוצת כוונה או מטרה ראשונה, שהם התכלית האמיתית וקבוצת כוונה או מטרה שנייה שבאו בשל נסיבות ומגבלות אנושיות, או סיבות רבות אחרות ומטרתן להביא את האדם לכוונה הראשונה. וכשזה לא מתקיים, אז אין למצוות אלה ערך, הקב"ה אינו צריך להם. מטרתן לעקור עבודה זרה וסופן שהן מביאות לעבודה זרה כפי שהוא מסביר שם. דברים אלה מסבירים לא רק את דברי ישעיהו ושמואל (ותהילים והושע), אלא גם את דברי ירמיהו (ועמוס). "לא ציווית" – לא זו הייתה כוונתי הראשונה. לא זה מהות הציווי.

¹⁴ תוספת הפירוש של הרמב"ם, "הפנים האחרים", הוא בדגש בפסוק של ירמיהו על המילים: "ביום הוציאי אותם מארץ מצרים". אם נתעלם מקרבן פסח של יציאת מצרים, אומר הרמב"ם, נשים לב שהמצוות הראשונות שהצטוו במרה היו: שבת, דינים, לשמוע בקול ה'. (ראה דברינו [מצוות שנצטוו במרה](#) בפרשת בשלח בהם הבאנו את כל השיטות מה נצטוו במרה). זו הכוונה הראשונה, אומר הרמב"ם, תרתי משמע, בסדר ההיסטורי ובדרגת החשיבות. כאשר הנביאים מוכיחים את עם ישראל שמעדיף קרבנות על פני לשמוע בקול ה', הם מתכוונים לפסוק במרה שם: "ויאמר אם שמעו תשמעו לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה". אתם חוטאים למטרה הראשית. דברי הרמב"ם כאן מתחברים לדבריו במקומות אחרים שהקרבנות נתנו לאחר חטא העגל ובשל חולשת אנוש, ומחולקתו הידועה עם הרמב"ם בנושא זה. ראה דברינו [ולא יזבחו עוד לשעירים](#) בפרשת אחרי מות.

¹⁵ ראה דבריו בפיסקה קודמת שם בה הוא מדגיש את החלוקה למצוות שכליות ומצוות שמעיות: "אמנם הנהגות המדיניות, הנה חייבה התורה מזה היותר שלם מהם ... אהבת הרע כנפשו ... אמונה במשא ובמתן, וצדק המשקל והמדה, ועזיבת הרבית, וחבול העני, וחזרת אבידה ... והקם המשא הנופל, וביקור חולים, וקבורת מתים, ומתנות האדם בלקט הכרם והשדה ... אמנם הדברים הדקים המתקונים בחכמה, הוא שם נפילה על מצוות יקראו שמעיות, ותועלותם מוסכלות, ומה שיכנס תחתם ממצוות חלקיות, כמו הקרבנות".

¹⁶ היינו המצוות שיש לטרוח ולהבין את סיבתם וטעמם ואינן הנהגה פשוטה וברורה ואינן חלק מהאמונה. או אולי הכוונה כאן למצוות התלויות בנסיבות הזמן. יש להתייעץ עם מומחים במחשבת ישראל למה בדיוק הכוונה כאן.

מוכיח לשאול: "החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' " [שמואל א טו כב], ואמר דוד ע"ה: "לא על זבחיך אוכיחך" [תהלים נ ח], ומה שימשך לזה.¹⁷ ואמר ישעיה ע"ה: "למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' " ... וכל זה מעיד על חולשת מדרגת זה החלק מן התורה, וכי מה שזולתו יותר ראוי ממנו לחוש עליו. ואחר שמדרגתו על זאת החולשה, אין לכחש שיהיו סיבות חלושות.¹⁸

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ראה פירוש רד"ק (ר' דוד קמחי, פרובנס, 1160-1235), לתהלים פרק מ פסוק ז אשר מסכם את שיטות קודמיו, בעיקר הרמב"ם, אך מוסיף גם נופך חשוב משלו: "... ונאמר בירמיה: כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, והנה מצאנו בתורה שמצוה על התמידים להקריבם בכל יום?! התשובה בזאת השאלה, כי תחילת מצות האל לישראל לא היתה אלא שישמעו בקולו. וכן אמר במרה: אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה. וכשהתחילו לחטוא, צָוָה אותם על הקרבנות: על קרבנות היחידים ועל קרבנות הציבור. על קרבנות היחידים שיקריבו אותם החוטאים, ועל קרבנות הציבור צוה שיהיו תמידים בכל יום, לפי שאי אפשר שלא יהיו בכל ישראל רבים חוטאים בכל יום ויהיו רבים בהם שלא ידעו מה הם חייבים מעצמם להקריב, ויהיו קרבנות הציבור כפרה להם בשובם מחטאם. ואילו לא חטאו ישראל במדבר לא צוה אותם האל יתברך על הקרבנות, כי מתחילה לא צוה אותם עליהם, כמו שאמר ירמיה (ז, כג) בסוף הפסוק ההוא: כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי. וכן בעשרת הדברים שהם כוללים כל התורה אין בהם זכר לקרבנות. ואם לא יחטא איש איננו צריך לקרבן, והוא טוב לפני ה' יתברך יותר מאותו החוטא ומקריב, כמו שאמר שמואל (א טו, כב): החפץ לה' בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כְּשֹׁמֵעַ בְּקוֹל ה' ? הנה שָׁמַע מִזְבַּח טוֹב".

¹⁷ היינו המשך הפסוקים שם: "לא על זבחיך אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד: לא אֶקַח מִבֵּיתְךָ פֶּר מִמִּכְלֵאֲתֶיךָ עֲתוּדִים: כִּי לִי כָּל חֵיטְוֹ יַעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְפִי: יִדְעֵתִי כָּל עוֹף הָרִים וְזִיז שְׂדֵי עַמְדֵי: אִם אֶרְעֵב לֹא אֶמַר לָךְ כִּי לִי תֵבֵל וּמְלֵאָה".

¹⁸ היינו טעמי מצוות הקרבנות לעצמן. ההצדקה העיקרית לקורבנות היא מטעמים עקיפים שמחנכים להישמע לציווי ה'. ואם יש טעם בקרבנות הרי הוא, בין השאר, שהאדם שמביא את הקרבן צריך להתוודות ולחשוב על מעשיו, כפי שהראב"ד מסביר שם בהמשך דבריו. כללו של דבר, נראה שלשם שינוי, הפעם הראב"ד מסכים עם הרמב"ם, אם כי בניסוח שונה. הראב"ד מדרג את חלקי התורה ומעמיד את האמונה במקום הראשון ולאחריה המידות וההתנהגות החברתיות מדיניות. ואילו את המצוות שאין טעמם גלוי מדרג הראב"ד כמדרגה חלושה מאוד שתועלתם חינוכית.